

AZ ÚT

Folyóirat a lelkipásztori és nevelői munka számára

XXI. ÉVFOLYAM

1939 4. SZÁM.

TARTALOM:

- Prédikációvázlatok. (I. L.)
A román iskolapolitika új útjai. (Biró S.)
Az Isten népe. (László Dezső.)
Gyülekezet-e az iskola? (I. L.)
Sámuel Aladár. (Dr. Ilyés Géza.)
Irodalom. *Nagy Sándor Béla: A ref. istentisztelet Kálvin felfogása szerint.* (I. L.)
Bartha Tibor: Az Isten Igéje és igehirdetésünk. (I. L.)

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:
DR. IMRE LAJOS, DR. TAVASZY SÁNDOR

Felölös szerkesztő: DR. IMRE LAJOS
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Cluj, Calea Marechal Foch 38. Ref. Theologia

ELŐFIZETÉSI ÁRA:
Egész évre 120 Lei
Egyes szám ára 12 Lei

regisztrat la Tribunalul sub N-rul 1507/1938, la N-rul curent 26. szám alatt be-
jegyezve a cluji Törvényeséknél.

Az Ifjú Erdély könyvújdonságai:

Leszakithatós bibliai tömbnaptár

az 1939. évre. — A minden napra igemagyarázatot, imádságot és éneket tartalmazó tömbnaptár falra akasztható, vagy íróasztalra állítható, művészi kivitelű kemény hátlappal. — Ára 48 lej.

Hátlap nélkül a tömb ára 35 lej.

NAGY ÖDÖN:

Téli néphagyományaink

Téli népszokásaink ismertetése, teljes betlehemes játékkal, illusztrációkkal stb. Ára 10 lej.

FÜLÖP FERENC:

Krisztus Királyságáért

ólmű, Kuyper Ábrahámról szóló életrajza.

Az aktuális kérdésekkel (iskolaharc, állam és egyház viszonya stb.) tele könyvre felhívjuk olvasóink figyelmét. Ára 20 lej.

A mi dalaink

III. bővített kiadása 155 válogatott népdallal; ötoldatos bevezetéssel, dallammutatóval. A népdalok összedállítását a magyar népi zene legkiválóbbjai végezték. A tetemesen kibővített és átalakított könyvecske ára 15 lej.

Vasárnapi iskolai csillagos könyv

az 1939. évre. Ára 2 lej.

IMRE LAJOS:

Aranylánc.

II. kiadás. Hitünknek egymással összefüggő, nagy igazságai alkotják az aranyláncot. A kis könyvecske I. kiadásának (1000 drb.) teljes kifogyása mutatja annak használhatóságát és szépségét.

A II. kiadás most jelent meg. Ára 15 Lei.

el tihozzátok, de ha elmegyek, elküldöm azt tihozzátok — úgy el kellett neki erről a földről távoznia, hogy testben ne legyen velünk többet, de Szentlelke és Igéje által el ne szakadjon soha tőlünk és mi sem ő tőle, mindaddig, amíg meglátjuk őt ismét eljönni dicsőségben.

A felolvasott rész a Mózes énekéből való, aki, mielőtt eltávoznék a földről, Isten parancsa szerint figyelmezteti és tanítja a reá bízott népet Isten akaratára. Nézzük meg, hogyan szól a a Mózes tanítása és milyen csodálatos módon tesz benne Mózes bizonyosságot magáról Krisztusról.

2. Az első, amit mond, egy felszólítás a földhöz és az éghez, hogy figyelje ezt a tanítást. Mert Isten szavait és akaratát nemcsak az embernek kell hallania. Isten mikor szól, az nem olyan, mint az emberi beszéd, az megrendíti az eget és a földet, az ő szavát meghallja és megérzi minden élő. Mikor Krisztus megszületett, csillag jelentette jöttét, s mikor meghalt, elsötétült az ég és földrengés rázta meg a földet. A Krisztus megjelenése világesemény, mert benne Isten a kárhozat alatt levő világnak adott válttságot és szabadulást. Azért Isten szava olyan, mint a gyöngye zápor, mint az áldott eső a természetre. Így szólott hozzánk Isten Krisztusban. Nem kárhozzatott, nem elítélt, hanem egyszülött Fiát adta értünk. Krisztus azért jött hozzánk, hogy megváltson bennünket és azért ment vissza az Atyához, hogy Isten Igéjének szava és Szentlelkének ereje által velünk lehessen mindörökké.

3. Azután Istenről szól, akiről azt mondja, hogy Isten hűséges és igaz Isten. Istennek ezt a hűségét és igazságát is Krisztusban lehet meglátni. Azt az ígérést, amit Mózesnek és Ábrahámknak adott, Krisztusban váltott valóra s ebben az ígéletben hihetünk mi. A Krisztus mennybemenetele megpecsételése és befejezése Isten megváltó tettének, mert vele kezességet adott Isten arról, hogy mi is a Krisztussal lehetünk mindenkor és véglegesen akkor, mikor az örökkévalóságban leszünk együtt vele. Ezért olyan Isten cselekedete, mint a köszikla, akaratát, kegyelmes végzését végrehajtja velünk. "

Mózes bizonyosságot tett Krisztusról, nekünk is bizonyosságot kell tenni, míg Isten itt tart ebben az életben, amikor elszólít, akkor ő előtte.

Az élet igéjéről.

I. Ján. 1 : 1—4.

Ezekben a bevezető szavakban az apostol azt mondja el, amiről az egész levélben beszélni akar. Azt mondja, hogy a levél tárgya az élet Igéje, azé az életé, amely megjelent s amelynek megjelenését és földön járását ő maga látta s aminek látása, elmondása és meghallása öröm annak, aki mondja és akinek mondják. Ez így együtt a keresztyén igehirdetés három alapját mutatja fel előttünk.

1. Miről szól a keresztyén igehirdetés? Az élet Igéjéről. Ez

az Ige pedig Krisztus. Miért nevezi az élet Igéjének? Azért, mert Krisztusban van az egyedüli élet és rajta kívül nincsen élet és üdvösség. Az igehirdetés arról szól, hogy ez az élet nem maradt elrejtve, nem valami titok, csak némelyek birtoka, hanem megjelent. Az örök életéről sokan azt gondolják, hogy az valami ábránd, mások, hogy valami a másvilágon elérhető élet, vagy hogy a papok találmánya, de itt emberek szólnak, akik magukat ez élet részesesinek tudják. Az örök élet a Krisztussal való élet és már ezen a földön megkezdődik, bár csak a jövőben teljesebbé válik.

2. Az Isten igéjét azok hirdethetik, akik az élet Igéjét maguk látták. Amit hirdetni kell, nem valami olyan, amit másoktól hallottunk, amit olvastunk, hanem amit a saját életünkben tapasztaltunk. Nemcsak a papok hirdethetik így Isten akaratát, hanem mindenkinek így kell hirdetnie és mindenkinek kell hirdetnie. De csak akkor tehetjük, ha láttuk magunk is a Krisztus velünk tett jótéteményét. Hogy lehet ezt látni az életünkben? Kiemelés a bűnből, vizsgálatás a bánatban, erő a gyöngeségben, megállás a kísértések közt: ha ezekről tudunk másoknak bizonyosságot tenni, mi is lehetünk Isten igéje hirdetői. És hogy várja ezt a világ!

3. Az igehirdetés célja pedig az: hogy a ti örömeitek teljes legyen. Isten nem keserűségbe merülő embereket akar a világon, igaz, nem is olyanokat, akik a világ örömeit becsülik mindennél többre. Isten örvendező gyermekeket akar. De ez az öröm egy dologból fakad: abból, hogy mi a Krisztuséi vagyunk. Milyen nagy öröm ez, mennyivel nagyobb, mint minden világi öröm. Aki egyszer ezt meglátta, az tudja igazán. Ezzel az örömmel adja Isten nekünk az egész világot: Isten világát, amelyben neki kell élnünk és szolgálunk. Teljes örömet akar adni, nem olyan félszeg és gyatra örömet, mint amilyent most keresünk, olyant, ami nem mulik el és nem semmivé válik, ami átkísér bennünket az örökkévalóságba és ott lesz igazán teljes örömmé.

A Szentlélek kenete. (Pünköst.)

I. Ján. 2: 22—29.

Ezekben a versekben úgy vannak felmutatva Isten gyermekei, akik mindent tudnak. Ez különbözteti meg őket a világ fiaitól. Ezek a sötétségben járnak, bizonytalanságban és tétován, nem tudják, honnan jöttek, hova mennek, csak járnak ezen a világon, mint tévelygő és tántorgó lelkek, nem tudják mi lesz velük és mit várhatnak. De Isten gyermekei világosságban járnak. Ismerik Isten akaratát, ismerik mit végzett felőlük Isten és úgy járnak, mint akik örök céljuk felé sietnek biztos és szilárd úton.

Ezt az ismeretet nem maguknak köszönhetik, hanem annak, amiről az Ige azt mondja: kenet. Olyan kenet, amivel a királyokat, prófétákat és papokat szokták a régi időkben felkenni. A keresztyén ember is ilyen kenetet hordoz láthatatlan módon magán, a lelkében, a homlokán. Istennek a jegye ez, amelyet Isten a Szentlélek által ad azoknak, akik hallgatnak a Szentlélek szavára. Isten azért

küldötte el a Szentlelket, hogy ő megmondja nekünk Isten akaratát és megtanítsa bennünket arra, mit kell gondolni az élet és a világ felől, hogyan kell abban viselkedni. Jaj annak az embernek, aki ezt a kenetet elveszti és erről elfeledkezik, aki nem akar hallgatni a Szentlélek Isten tanító szavára és inkább hisz embereknek, mint Istennek. Milyen sokszor vagyunk pedig így. Ilyenkor megtántorodunk, hitetlenség, bizonytalanság fog el, ami azért van, mert elfeledkeztünk arról az egyetlen Tanítóról, a Szentlélek Istenről, akit nekünk adott Isten.

És ebben a világban nagy szükségünk van rá, mert ebben a világban a hazugság lelke folytonosan támad. Egyetlen hazugság van a földön és ez az, hogyha valaki tagadja Krisztust, mert aki ezt teszi, megtagadja azt is, hogy Istenhez mi közel tudunk jutni; tagadja Isten szeretetét, tagadja, hogy mi Isten gyermekei vagyunk, tagadja Isten hatalmát és uralmát a világban, tagadja, hogy nekünk lenne más reménységünk, mint ez a föld és ez a világ. Ettől a hazugságtól kell óvakodni, különösen ma. És ennek egy ellenszere van: a mi részünkről a bizonyágtétel. Hívó lelkek bátor és engedelmes, hűséges és kitartó bizonyágtételére van szükség: bizonyágtételre szóval, tettel, étellel a felől, hogy az antikrisztus hazudik, a világ lelke hazudik, mert mi tudjuk, hogy Isten Krisztusban a miénk lett és mi az övé. A Szentlélek bizonyágtévő lélek és hozzá kell folyamodnunk, hogy tegyen bennünket is bizonyágot tevő és neki szolgáló lelkekké. *I. L.*

A román iskolapolitika új útjai.

Nemcsak a tanügyi kérdésekkel különösképen foglalkozók, de már a nagy közönség szélesebb rétegei is kezdik észrevenni azokat a jeleket, melyek bizonyos idő óta a román iskolapolitika megváltozását hirdetik. A napilapok annakidején részletes beszámolóikban ismertették Călinescu ideiglenes közoktatásügyi miniszter újításait. Ezek az újítások főleg a közép- és felsőfokú oktatás terén jelentősek, habár egy-két reform az elemi oktatásban is történt. Az ezelőtt két évi helyzethez képest, ma egészen nagy változás állapítható meg elsősorban a középfokú oktatás terén. De megváltozott a főiskolai helyzet is.

Miben áll az eddigi változások lényege? E kérdésre röviden azt felelhetünk, hogy a tanítás külső kereteinek átcsoportosításában és újak bevezetésében. Az elméleti középiskolák nagy számát csökkentették és a gyakorlati, szakoktatást adó intézetek fejlesztését, szaporítását megindították. A következő iskolai évtől kezdve sok főgimnázium mint szakiskola fog élni és a szakiskolák száma jelentékenyen több lesz, mint eddig. Ugyanilyen külső változások történnek a felsőfokú oktatásban. A tanárok tanszékeit átcsoportosították; némelyeket megszüntettek, másokat összeolvasztottak. És végül egy új, nagyjelentőségű keretet szerveztek: a tanárképző iskolát (Școala Normală Superioară), mely a jövőben a középiskolai tanárokat képezi. Ezzel kapcsolatban megszüntették a tanárok véglegesítő államvizsgáját, az ú. n. capacitate vizsga rendszerét.

Mindezek a változások bizonyos igazságoknak és elveknek a felismerése, illetőleg tisztázása révén következtek be a román iskolapolitikában. Nem lehet azt mondani, mintha az 1938. előtti közoktatásügyi politika ellen már régebben is ne nyilvánult volna meg sokszor nagyon alapos indokolt kritika. Sőt: azt mondhatjuk, hogy az új rendszer reformjainak alapul szolgáló meglátások már azelőtt is nem egy tanügyi embert izgattak. De az akkori politikai helyzetben nem lehetett szó ilyen újításokról, mert ezek beleütköztek Angheliescu dr. akaratába. Már pedig ez olyan hajthatatlan volt, hogy sokszor a legjobb és általa legtöbbször értékelt barátai (például Iorga) sem tudtak rajta változtatni. Miután pedig a háború után Románia közoktatásügye kisebb-nagyobb megszakításokkal majdnem 10 éven át volt e hajthatatlan akaratú Angheliescu dr. vezetése alatt, nyilvánvaló mindenki előtt, mennyire érheti őt

dicséret vagy vád a román közoktatás rendszerének eredményei hiányai miatt. Ha más kormányok változtattak a közoktatásügy rendszerén, ő 1933. őszétől kezdve a változásokat megszüntelte s ugyanott folytatta, ahol 1928-ban abbahagyta. Hiába volt a román tanügyi szakemberek kritikája, hiába a szülők gyakori tiltakozása, hiába a kisebbségek felszólalása, elképzeléseit meggátolhatatlanul próbálta megvalósítani. Saját pártjában is gyakran kifogásolták politikáját, de tekintélye és a párt érdekében hozott anyagi áldozat mindig biztosították számára a megfelelő befolyást.

Az 1938-ban bekövetkezett rendszerváltozás azonban lehetővé tette a közoktatásügyi reformokat is. Így tudtak érvényt szerezni annak a reformgondolatnak, hogy a középfokú iskoláknál nagyobb teret kell biztosítani a gyakorlati és szakoktatásnak. Valóban elég egy pillantást vetni a román tanügy fejlődésére s máris látszik, mennyire túltengett az elméleti oktatás abban. A szakiskolák (ipar, kereskedelmi, mezőgazdasági) száma elenyészően csekély volt az ú. n. művelt középosztály tagjait nevelő nyolc- vagy hétéosztályos főgimnáziumok (illetve liceumok) számához képest. Ez a tény érthetően abból a célkitűzésből eredt, hogy a megnövekedett Románia szűkségtelének megfelelő művelt román középosztályt neveljenek. Így érthető a tanügy sajátos fejlődése, melynek a következményei csakhamar jelentkeztek. Az első liberális korszak végén, 1926—27-ben a román középiskolai tanulók 157.704-et kitevő számából csak 36.929 tanuló járt szakiskolába, a többiek mind elméleti oktatást adó főgimnáziumok, tanító- és tanítónőképzők növendékei voltak.¹ Ennek megfelelően emelkedett az egyetemi hallgatók száma is, mely ugyanebben az iskolai évben elérte a 21.364-et, öt év alatt majdnem 10.000-el gyarapodva. A későbbi évek folyamán ugyanilyen arányú volt a növekedés. Lassanként egyre több lett az állás nélkül maradó diplomások száma, amin nem is lehet csodálkozni, hiszen 1937-ben az egyetemi hallgatók száma már megközelítette a 40.000-et. Angheliescu az érettségi vizsgák szigorításával próbált a helyzeten segíteni, de nem sok eredménnyel. 1935. óta kezdték aztán hangoztatni román gondolkodók, hogy az egész közoktatásügyi politika el volt hibázva s követelték a román ifjúságnak a gyakorlati pályákra való irányítását. Így kapcsolódott össze ez a felismerés a románság helyzetének az ipar- és kereskedelemben, az ország egész gazdasági életében való megerősítésével és a román elem munkájának védelmével. Călinescu reformjai tulajdonképpen ennek a régóta hangoztatott elvnek adtak megvalósulási kereteket a közoktatásban.

A tanárképző iskola felállítása viszont a tanári túltermelés megakadályozása és a tanárjelöltek alaposabb kiképzése céljából történt. Egyelőre még nem lehet egész világosan látni ez új intézmény formáját és munkájának sajátos jellemvonásait. Az minden-

¹ Lásd Statistica Invăţământului din România, Bucureşti 1931. című kiadványt. — A későbbi adatokat román folyóiratok tanulmányaiból vettem.

esetre jelentős dolog, hogy ellőrölték a capacitate-vizsga rendszerét, mely rengeteg igazságtalanságra adott lehetőséget, különösen az 1933 utáni években. Viszont az egyetemi tanulmányok idejét 4 évről 7 évre nyújtották meg.

Ezek a leglényegesebb újítások a román közoktatásban 1938 óta. A közoktatásügy kisebbségi vonatkozású változásai szintén szakítást mutatnak az Angheliescu-féle iskolapolitikával. Minisztertanácsi határozat állapította meg a szülőknek azon jogát, hogy meghatározhatják nemzetiségüket s ennek alapján gyermekeik iskoláját maguk választják meg. Az 1934. óta visszautasított anyagi segély — a 14 százalékos iskolaadóból való részesedés — lehetősége újból megígértetett. Hasonlóképpen ígéretet tettek arra, hogy az 1933. óta beadott autorizációs kérések elővetetnek és elintéztetnek. Ezenkívül kilátásba helyezték azt, hogy a kisebbségi tanulók anyanyelvükön vizsgázhatnak az érettségén azokból a tárgyakból, melyeket az iskolában anyanyelvükön tanultak. A Călinescu minisztersége alatt tehát végeredményben újra megindulhatott a kisebbségi oktatás fejlődése, mely 1933–37-ig, Angheliescu dr. második korszakában nemcsak hogy megállott volt, de egyenesen visszaesett minden téren.²

A Călinescu-féle újítások után megnyílt a lehetőség a román iskolapolitika további átalakulása felé. A külső keretek megváltoztatása ugyanis csak akkor lehet eredményes, ha ugyanakkor a tanítás belső kérdéseire is kellő figyelemmel vannak. Ez a szerep jutott a közoktatásügy mostani vezetőjének, Petre Andrei közoktatásügyi miniszternek, a Iaşii egyetem egykori társadalomtudományi tanárának. Miniszterré való kinevezését mindenfelé nagy örömmel és várakozással fogadták. Azelőtti munkássága ugyanis mindenki előtt biztosított volt arra, hogy most a közoktatásügy terén sor kerül régóta várt intézkedésekre. Ilyen intézkedéseket román szakemberek különösképpen a tantervek gyökeres revíziójával, a tananyag egyszerűsítésével és általában az iskolák céljának és a társadalmi adottságoknak alaposabb tekintetbe vételével kapcsolatban vártak. Már évek óta kérték, szülők és tanárok egyaránt, az előírt tananyag csökkentését és a tanulók elviselhetetlen túlterhelésének megszüntetését. Ígéretesek voltak is, de megvalósításra nem került sor. Hasonlóképpen nem egyszer tették bírálat tárgyává azt, mennyire mást ad az iskola, mint amire a mai társadalomban az ifjúságnak szüksége van. Mindezek a várakozások tanulmányokban és cikkekben nyilvánultak meg, melyek érdekesen mutatják a román közvélemény felfogását a közoktatásügy új útjairól és megoldandó feladatairól.

A különféle megnyilatkozások közül talán Gh. N. Leon professzor tanulmánya a legértékesebb és leginkább meggondolkoztató.³ Nemcsak az ismert pedagógus és a legnagyobb román folyóirat — a királyi alapítványok folyóirata — tekintélye, hanem a felvetett kérdés rendkívüli jelentősége is meggondolkoztat. Az említett szerző ugyanis az az *egész tanítás csődjéről* ír (Falimentul

² Lásd Erd. Ref. Egyházker. Igazgatótanácsának jelentéseit, 1935—1937.

³ L. Revista Fundaţiilor Regale, Anul VI, 1939 Február, 327—337 l.

invăjământului) a román közoktatásügygel kapcsolatban. Gondolatmenete mintegy összesűrtli az iskolapolitika ellen frott kritikák legjavát. „Az iskolának a legszorosabb és legbensőbb kapcsolatban kell állania a társadalommal”, kezdi fejtegetéseit. Ez a kapcsolat minden jellegű és fokú iskolánál szükséges. Egy mezőgazdasági ország elemi iskolája egészen más, mint egy ipari országé. Ezért nem lehet más országok tantervét és tananyagát átvenni. Ugyanígy az ország helyzete és a társadalom belső adottságai azok a tényezők, melyekhez a középiskola célját és rendszerét szabni kell.

Ha most Románia közoktatásának fejlődését nézzük — folytatja tovább szerzőnk —, meg kell állapítani, hogy a román iskolák egyetlen téren sem voltak szorosabb kapcsolatban a román társadalommal. Áll ez elsősorban az elemi iskolákra. A falusi elemi iskolák tanterve egész az utóbbi időkig teljesen idegenül állott szembe a falusi lakosság szükségleteivel. A szülők pedig, látván, hogy az iskolában tanult dolgok semmi hasznot sem hoznak az ők falusi gazdaságában, nem sokra becsülték az iskolát. Ez az oka annak, hogy az országban olyan sok az iskolakerülő. (Az iskolaköteleseknek csak 59·8%-a jár iskolába.) Az iskolában a gyermekek mindenről tanulnak, csak éppen arról nem, amit nekik szükséges lett volna tudniok. Egy 10 éves falusi gyermek, a IV. osztály tantervének megfelelően tanulta Európát, Ázsiát, Afrikát és Amerikát földrajzát, a hegyeket, folyókat, államokat és városokat. Ezzel szemben a mezőgazdasági ismereteket, vagy a háziipar fajtait a tanterv teljesen mellőzi, holott ez utóbbiakra a parasztnak nagyobb szükségük van, mint az írásra vagy az olvasásra. Nekik azt kellene tudniok: melyek az egészséges életmód és táplálkozás feltételei, nem pedig azt, hogy mit termelnek Óceániában vagy Afrikában.

Az elemi iskolákat tehát át kell szervezni. Ehhez nemcsak a tantervek megváltoztatása, hanem a tanítóképzők átalakítása is mulhatatlanul szükséges. A jövő tanítónak elsősorban kitűnő földművelővé kell magát kiképeznie. És minden iskolának legyen meg a maga kísérleti földje. A tanítók legyenek valóságos misszionáriusai egy új életnek. Lelkük egész melegével dolgozzanak. Ilyen értelemben kell őket nevelni s ezért kell az egész elemi oktatást újrászervezni.

Ugyanígyen helyzet volt — írja szerzőnk — a középfokú oktatásban is. Az iskolák és a társadalom összefüggése hiányzott. A középiskoláknak csak az utóbbi időben adtak új kereteket. A középiskolák gyakorlati átszervezésére van szükség. Ezenkívül nagyon sok hibát kell kiküszöbölni. A tanterv túlszűfolt, az előírt, megtanítandó anyag óriási. Néha egy középiskolai év nehezebb, mint az egyetemi, mert itt a tárgyak összefüggése megvan, míg a középiskolában nincs. Azonkívül az órarend sokszor olyan, hogy a nehéz tárgyak néha mind egy napra esnek. Ilyenkor képtelen a gyermek elvégezni az anyagot. Nálunk — írja a szerző — a középiskolai tankönyvek néha valóságos egyetemi kurzusok. Meg-

tanulásuk csak a gyermekek egészsége árán lehetséges, az is csak a jobb tanulóknál, akik gyakran késő éjszakáig fennmaradnak. Ennek szörnyű következményei vannak. A gyermekek már az érettségi előtt kimerülnek és tönkremennek. A középiskola nem alapulhat az emlékezet fejlesztésén és az anyaghalmozáson, mert így megöli az egyéniséget, ahelyett, hogy azt kifejlessze, holott ez lenne az igazi hivatása. Tehát itt a legelső dolog a tananyag leegyszerűsítése. Azután olyan módszer bevezetése, amely mellett a gyermekekben a bennük született jó adottságok, képességek leginkább kifejleszthetők. És meg kell változni a tanárok gondolkodásának is. Olyan lelkiségre van szükségünk, amiről most még kevesen tesznek tanubizonyoságot, fejezi be tanulmányát Leon professzor.

Hasonló szellemben ír a középiskola kérdéseiről a „România” című kormánylapban Octav Soluțiu tanár is. „A tantárgyak egyszerűsítése”⁴ cím alatt kikel a tanulók túlterhelése ellen. „A túlterhelésnek az egész közösségre nézve kiszámíthatatlanul nagyobb veszedelem van, mint az egyesre... Egy túlterhelt ember helyrejön. Egy olyan nemzet, mely fiainak túlterheléséből él, nem tud könnyen talpraállni. Azok a gyermekek, akik koruk lehetőségeit túllépő tevékenységgel vannak túlterhelve, időelőtt kimerültek, korán értezték állampolgárok lesznek...” „A tanulók túlterhelésének a tanterv nagy terjedelme az oka”, állapítja meg ezután a cikkről. Azért hagynak a tanárok sok leckét, mert a tanterv nagy anyagot ír elő. A tanárnak kötelessége az előírt anyagot megtanítani, mert ha nem, az inspektorok őt hibáztatják. A túlterhelést, a középiskola mai nehézségeinek legfőbb okát tehát csak a tantervek egyszerűsítésével lehet megszüntetni. „Reméljük — fejezi be cikkét Soluțiu —, hogy a jövő év már új tantervet fog hozni, melyet P. Andrei miniszter úr hozzáértése készített el.”

Amint láthatjuk, a román szakemberek elég egyöntetlően követelik egy új iskolapolitika régóta várt lépéseit. S valóban már ebben az iskolai évben több olyan miniszteri rendelet jelent meg, melyek arra mutatnak, hogy a román közoktatásügy elindult ezeken az úton. Az egyik miniszteri rendelet előírja, hogy az osztályfőnökök ellenőrizzék a felhagyott leckék mennyiségét és nehézségét s próbálják megkönnyíteni a tanulók munkáját. Újabb rendelkezés viszont a szülőkkel való kapcsolat gyakori ápolását írja elő. Minden hónapban szülői konferencia tartandó, melyen egy jóly egy közepes és egy gyenge tanuló szülei vesznek részt, beszélve az osztályfőnökök előtt a gyermekek tanulási lehetőségeiről és a nehézségekről. Ugyancsak ebben az évben jött az a rendelkezés is, mely szerint a tanulókat évharmadonként legalább kétszer kell szóbeli feleletre hívni és így az írásbeli dolgozatok jegyein kívül legalább két szóbeli felelet-jegy alapján kell őket osztályozni. Egyszóval megállapítható, hogy a közoktatásügy jelenlegi vezetői

⁴ România, 1939. II. 16.

nagyobb súlyt fektetnek a tanulók egészségére és a tanítás, illetve tanulás megkönnyítésére.

Hogy állunk ezen a téren a mi egyházi iskoláinkban folyó munka nehézségeivel? A mi gyermekeinknek ugyanis még nagyobbak a nehézségei, mint a román tanulóknak. Anyanyelvünk és irodalmunk tanulása többet munkát jelent a román növendékek munkájánál; azonkívül kisebbségi tanulóknak roppant nehézséget jelent az ú. n. román nemzeti tárgyak román nyelven való tanulása. Érthető tehát, ha a mi iskoláink már régóta foglalkoznak a tanulók munkájának megkönnyítésével és az erre vonatkozó kérdésekkel. Mindenik középiskolánknak érdekes kísérletei vannak ezen a téren. Nagyon jól bevált például a kolozsvári ref. kollégium gyakorlata, amely évek óta megvalósította azt, amit a közoktatásügyi miniszter most rendelt el kötelező általános érvényességgel. A kolozsvári ref. kollégium tanárai már négy éve kimondták, hogy a kétórás tárgyaknál évharmadonként legalább két szóbeli feleletre adott jegy után osztályozzák a tanulókat. Ugyanitt a szülőkkel való érintkezésre mindig a legnagyobb súlyt helyezték. A szülők évközben többször írásbeli értesítést kaptak fiaik előmeneteléről s gyakran hívták őket szülői értekezletre. A ref. középiskolák és a szülők közti kapcsolat erősítésére, valamint a tanulók munkájának megkönnyítésére szolgál az a kiadvány is, mely a „Kiáltó Szó” könyvei között jelent meg „Amit a ref. középiskoláról mindenkinek tudnia kell” cím alatt.

A ref. iskolaügy művelői tehát nyugodt elégtétellel fogadják a román iskolapolitika új intézkedéseit, melyek tulajdonképpen azt írják elő az egész országban, mit a ref. iskolák már nagyrészt megvalósítottak. De még mindig sokkal nagyobb a kisebbségi diák nehézsége, mint a többségié. Az előbbieket terhet sokban könnyítené, ha az állam nyelvén kívül, más tárgyakat nem kellene idegen nyelven tanulnia, hanem tanulhatná a saját anyanyelvén. Ebben a tekintetben a háború előtt az erdélyi román felekezeti iskolák növendékei jobb helyzetben voltak, mert ők az állam nyelvén és irodalmán kívül minden tárgyat saját anyanyelvükön tanultak s az érettségit is anyanyelvükön, saját tanáraik előtt tették le. Mindenesetre kíváncsian várjuk, hogy a közoktatásügy ezen a téren még milyen változásokat fog hozni.

Biró Sándor.

Az Isten népe.

II.

Miután eljutottunk erre a megállapításra, beszélnünk kell az egyházzal, mint Isten népéről. Ez pedig azt jelenti, hogy mindazt, amit az Ó-szövetség Izraelről, mint egyik népről mondott, Krisztusban megvizsgálva, úgy értelmezzük, mint az egyházi élet alapszabályait. Ma olyan viszonyban van Isten az egyházzal, amilyen viszonyban volt Izrael népével az Ó-szövetség tanúsága szerint. Hogy Isten az ó-szövetségi Izrael élete által valóban az ő egyházának életét akarta előbb kiábrázolni, azt Krisztusból, az új szövetségi egyház életéből tudjuk igazolni. Az egyház története és mai élete pedig bizonyosságot tesz mellette, hogy az egyházat ma is ugyanúgy vezeti Isten, mint egykor Izrael népét.

Természetes, hogy ebben a fejezetben csakis a leglényesebb részletekérdésekre térhetünk ki.

1. Mindenekelőtt azt kell mondanunk, hogy Isten az egyházat az általa adott szövetség alapján *magáénak ismeri el*. Az egyház azért Isten népe, mert azt Isten tette a magáévá. A nép ezt nem érdemelte meg, Isten szabad tetszése, szabad kegyelme nyilvánult meg abban, hogy magáénak választotta Izrael népét, azaz az egyházát. „Melyik nép olyan, mint a te néped az Izrael, melyért elment volna az Isten, hogy *megváltsa* magának való népül?” (II. Sámuel 7:23) Isten a Krisztus megváltó tette által tette magáévá ezt a népet, indokolatlan, kezdeményező, érthetetlen szeretetből. Az ő népe önmagában nem dicsekedhetik, mert senki és semmi, de ha elismeri ezt a megváltó kegyelmet, akkor ebben a kegyelemben, de csakis ebben dicsekedhetik, és ebben kell is dicsekednie.

Mivel Isten tette az egyházat magáévá, ez a tulajdonbavétel *örökös*, „legyetek néki örökös népe“ teszi a vallást a Deuteronomium (4:20). Amint káténk mondja: „Isten Fia a világ kezdetétől a világ végezetéig Igéje és Szent Lelke által igaz hitben megegyező, *örökéletre* elválasztott sereget gyűjt.” Az egyház létalapja kívül van a történelmen és ezért fölötte van a történelemnek, történelmi tényezők soha el nem pusztíthatják, mivel Isten a tulajdonosa, történelmi tényezők kigondolt szándéka ellenére is tudja vezetni. „Melyik nép olyan, mint a te néped Izrael, melyért elment volna

az Isten, hogy megváltsa magának való néptől és magának nevet szerezzen, és értetek oly nagyokat cselekedjék és országodért oly csudálatos dolgokat néped előtt, melyet megszabadítottál Egyiptomból, a pogányoktól és isteneiktől.“ (II. Sámuel 7 : 23.) Isten nagyokat és csodákat cselekszik népe előtt, hogy azt minden veszedelemtől megszabadítsa. Egy egyház fölött csak akkor nincs erre Istennek hatalma, ha maga az egyház nem hisz ebben, de akkor meg is szűnik egyház lenni. A mi tragédiánk éppen abban van, hogy nem merünk Isten népe lenni, nem hiszünk abban, hogy ő ma is tesz csodákat az egyházért, mi emberi számítások gyáva szempontjai és nem a hit kockázata szerint mérlegeljük az egyház sorsát. Olyanok vagyunk, mint a kémek Izrael földjének határánál. (IV. Mózes 13 : 14.)

2. Annak ellenére, hogy a nép Isten népe, Isten nem veszi azt ki a súlyos próbák alól. Isten népe, az egyház itt a földön szenvedő egyház. Ezt egészen világosan Krisztusból érthetjük meg. Az egyház éppen olyan idegen e világban, mint amilyen idegen volt Krisztus. Az övéi közé jöve és az övéi nem fogadák be őt. A rókáknak volt barlangjuk és az égi madaraknak fészük, de az ember fiának nem volt hová fejét lehajtania. Az egyház igazi tagjai olyanok, mint Mózes, akiről azt mondja az Írás: „Inkább választotta az Isten népével való együtt nyomorgást, mint a bűnnek ideig-óráig való gyönyörűségét.“ (Zsid. 11 : 25.) Az egyháznak nem lehet Ézsau-sorsa. Luther, amikor felsorolja az igazi egyház ismeretető jeleit, azok között külön megemlíti a Krisztus szenvedéseiben való részvételt is. Ha a történelmet végig nézzük, azt látjuk, hogy egy egyház annál inkább szenvedett, minél igazabban engedelmeskedett Istennek. Krisztus maga is arról beszélt, hogy az övéinek keresztet kell hordozniuk, hogy nem lesz a világban békességük, sőt üldözni és háborgatni fogják őket az ő nevéért. Az az evangélium, amelyet az egyháznak hirdetni kell, ma is bolondság a görögöknek és botránkozás a zsidóknak. A harmincéves háború óta nagyon elkényelmesedett, elvilágiasodott a protestánsizmus és ezért olyan szokatlan mai üldözése és azért tér ki előle, mert nem bízik Urában; nem fejében a töviskoszorus Krisztusban nézi a maga sorsát, hanem tőle egészen idegen tükrökben.

Mi az oka az egyház nyomorúságának? Egyfelől Isten maga bünteti ezt a népet, azaz megmutatja rajta a maga igazságát, másfelől pedig megpróbálja annak hűségét, megrostálja az egyházat, hogy még igazabb és hívebb egyház legyen abból. Gondoljuk el, milyen rettenetes ítélet alatt áll a pusztában engedellenkedő nép, amikor Isten negyven esztendő s pötbújdosást szabott rá; milyen kérlelhetetlenül beszélnek a próféták Isten népe feletti haragjáról: kivágattatik a törzs, csak a gyökerek maradnak meg s abból fog az új sarj kihajtani. Isten ma is elpusztíthatja a maga népét, az egyházat, letarolhatja annak fennhézájó, csak levelekkel, de nem gyümölcsökkel ékeskedő ágait s majd sarjaszt a csonka törzsön egészen új hajtásokat. De a szenvedés próba is. Isten az utolsó

ítélet tüzeinek viszi neki a maga népét. Annak igazi hazája nem itt, hanem e földön túl, a menyországban van. Oda pedig az utolsó ítélet tüzén át visz az út. Az egyház minden mai próbája annak az utolsó ítéletnek az előtíze, előjele. Azért mondja az apostol, hogy „teljes örömmel tartsátok atyámfiai, mikor különféle kísértésekbe estek, tudván, hogy a ti hitetek megpróbáltatása kitartást szerez. A kitartásban pedig tökéletes cselekedet legyen, hogy tökéletesek és épek legyetek minden fogyalkozás nélkül.“ (Jakab 1 : 2.)

3. Ez a nyomorúság és üldöztetés azonban nem jelenti azt, hogy nincs *nyugodalma* és *békessége* Isten népének. Isten a tízparancsolatban nyugodalmat rendelt ennek a népnek, minden hetedik napot arra rendelte, hogy már itt a földön megérezze és megkezdje a nép azt az örökkévaló nyugodalmat, amelyet önmagánál szerzett nékie. Isten azt parancsolja Fáraónak, hogy „Bocsásd el az én népemet, hogy ünnepet üljenek nékem a pusztában.“ (II. Mózes 5 : 1.) Isten népe a pusztában ünnepet ül. Krisztust azért küldi Isten, hogy nyugodalmat szerezzen az ő népének. Krisztus maga mondotta: „Békességet hagyok néktek; az én békességemet adom néktek: nem úgy adom én néktek, mint a világ adja. Ne nyugtalanokdjék a szívetek, se ne féljen.“ (János 14 : 27.) „Azért beszéltem ezeket néktek, hogy békességeitek legyen én bennem. E világban nyomorúságok lesznek; de bizzatok: én meggyőztem a világot.“ (János 16 : 33) Isten népének teljes nyugodalma nem itt van a világban, hanem azonkívül az örökéletben. Ez a nép ebben a világban csak vándor, mint a negyven évig bűjdöső pusztai nép, de Isten vezeti ezt a népet és pedig biztos kézzel vezeti az ígért földje felé. „Elindítá, mint juhokat az ő népét, s vezeté őket mint nyáját a pusztában. És vezeté őket biztonságban, és nem félének; ellenségeiket pedig elborítá a tenger.“ (78. Zsolt. 52. v.) Ezt az egész zsoltárt különben mindenkinek gyakran kellene olvasnia.

Isten népének az a békessége, hogy Isten megbékélt vele a Krisztusban. Tehát nem fél Istentől és benne erőt nyer minden más hatalommal szemben. Csak az Isten békéjét el nem fogadott, maga erejében bizó egyház fél a világban és válik a világ gyámoitalan és szánalmas figurájává. Nincs szánalmasabb látvány, mint az Isten nélküli egyház. Az egyház, Isten népe e világban együtt van, de a világból kifelé megy, a vele szembejövő Ura felé.

4. Ebből a kitekintésből azonban *nem származhatik téllenség*. Az egyháznak úgy kell élnie, hogy egyengesse a Krisztus visszatérésének útját. Ez pedig három dolgot jelent: 1. *Hirdetni kell az ígét*, hogy az emberek ennek hallatára megtérjenek és felkészüljenek Istenországa eljövételére. 2. Gyakorolnia kell magát a *szeretletben*, hogy ezzel már itt a földön jelt állíson Istenországa valósága mellett. 3. Gyakorolnia kell a *fegyelmet* önmaga felé és *hizdenie* kell az *ítéletet* a világ felé, hogy világosan rámutasson Isten tisztaságot követelő igényére mind maga, mind a világ életében. A nép szolgál Istennek, mert szent nép és papok biro-

dalma. (I. Péter 2:1—17.) Ez a szolgálat és élet demonstráció Isten eljövendő országa mellett, de egyben a legnagyobb jótétemény e világ számára is.

Isten népének életéből mi négy vonást emeltünk ki: 1. a nép Istené; 2. a nép ítélet és próba alatt szenved; 3. a népnek békessége van Istenben és 4. hálából Istennek szolgál.

III.

Utolsó kérdésünk nem lehet más, mint annak felvetése, hogy ezek alapján miképpen kell néznünk a *magunk népének* sorsát?

A felelet az elmondottak alapján egyszerű és világos: csakis Krisztusban, csakis az egyházon keresztül, csakis Isten kegyelmében bizakodva, csakis a megpróbáltatások tűzében a megtérés reménységében és a keresztyén szolgálat felelőssége alatt. Ez a részleteiben a következőket jelenti:

1. Mi sohasem beszélhetünk a *magyarok Istenéről*, hanem mindig a Szentháromság egy igaz Istenről, aki minden népnek egyformán Ura és királya, aki előtt egy nép sem kedvesebb, mint a másik. Ez ítélet és vigasztalás is egyben. Ma inkább legyen vigasztalás, mint ítélet. Az Ő kezében van minden népnek, a miénknek is a sorsa.

Ez a megállapítás azonban nem jelenti azt, hogy nekünk nem kell a magunk nemzeti sajátosságainkhoz ragaszkodnunk, nem kell nemzeti kultúránkat ápolnunk, csupán arra figyelmeztet, hogy az egész világ teremtő Urát és minden ember gondviselő Atyját nem foglalhatjuk le kizárólag a mi népünk oltalmazójául és megtartójául. A magunk nemzetének létalapját Isten teremtő és gondviselő munkájában látjuk, de ezzel nem zárkozunk el a többi népek életétől. Nem a nemzetközi vagy nemzet nélküli keresztyénségnek, hanem a keresztyén ökumenizmusnak vagyunk a hívei s valljuk, hogy a faji, nemzeti, nyelvi és kulturális különbségeken és gazdasági érdekeken felül a Szentháromság Istenben való igaz hitben a legkülönbözőbb népek is találkozhatnak egymással és kell, hogy találkozzanak és munkálják az egymás közötti jóakaratot.

2 A népeket nem gazdasági, politikai, természeti és történelmi erői, hanem az Istenben való *igaz hit tartja meg*. Ha a magasabb kultúra, nagyobb gazdasági lehetőség, kedvező politikai feltételek alatt nincs ott az igaz hitből következő igazi keresztyén erkölcsi élet, a magasabb kultúra, nagyobb gazdasági lehetőség és politikai előny egyenesen ártalmára van az illető népnek. Viszont az igazi hit sok szegény, gyámollalan és kedvezőtlen helyzetben élő népet tartott már meg. Isten pedig kegyelemből tartja meg a bűnösöket. A tisztákhoz, épekhez, tökéletesekhez, büntelenekhez neki nincs semmi köze. Az sohasem baj, ha egy népnek a bűnei előútköznek, a baj mindig csak az, ha a nép bűneiről nem Krisztusban beszélünk, azaz ha azokat nem tekintjük istenellenes magatartásnak és azokkal szemben nem hirdetjük a megtérőknek szóló bűnbocsánatot. Nekünk határozottan kell a nép bűneiről

beszélünk, de nem úgy, mintha a bűn theologiai, vagy vallásos fogalom volna, hanem mindig úgy, ahogy a próféták és apostolok beszéltek róla: mindig aktuálisan és az élet közelében. Mit jelentene ma népünk életében egy olyan egyetemes bűjt és bűnbánat, amilyént például Bethlen Gábor ismételt elrendelt egy nagy csapás vagy szükség esetén, hogy a nép ezzel is elismerje a saját bűnét és Isten felette való nagy hatalmát?

3. Ezt a népet *vigasztalnunk* kell. Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet, szól az Úr. Igen, a népet vigasztalni kell, de nem hiú politikai ábrándokkal, nem gazdasági előnyök kilátásba helyezésével, hanem Isten Igéjével. Az a nép, amelynek Isten vigasztaló evangéliumát hirdetik és amelyik nép ezt az evangéliumot örömmel befogadja, Isten népévé lesz. Nekünk ennek a népnek a fiait meg kell keresztelnünk, hogy ezáltal látható jelt adjunk neki afelől, hogy Isten nem hagyta ki a saját népe szövetségéből, ennek a népnek ki kell szolgáltatnunk az úrvacsorát, hogy abból ismét és ismét meggyőződjenek afelől, hogy Isten szövetsége alapján mindaddig az Isten népe, valameddig igaz bűnbánatban és a hit reményességében áll meg őelötte.

Nekünk tudnunk kell azt a szomorú tényt, hogy egyházunk tagjainak mindössze 15 százaléka jár templomba és alig 10 százaléka él az úrvacsorával. Milyen gyenge bizonyíték ez afelől, hogy a mi népünk beletartozik Isten népébe. Nekünk azonban nem szabad megállanunk a tények megállapításánál, tennünk kell valamit azért, hogy népünk minden alkalmat megragadjon arra, hogy Isten népévé tudjon lenni. Ezen a ponton válik világossá, hogy miért van szükség az egyházban ú. n. missziói munkára. Az új reformátori theologia képviselői szakítva az eddigi szóhasználattal, nem annyira belmisszióról, mint inkább népmisszióról szöktak beszélni és ezen a munkán az egyháznak azt a fáradozását értik, amely az egyháznak a körülötte élő egész nép Isten számára való megnyerése iránti felelősségéből származik. Fel kell vetnünk a kérdést, hogy mi mit tettünk, hogy népünknek azokat a tagjait is megnyerjük Istennek, akik nem járnak templomba, akik a megszokott egyházi munkákon kívül maradnak? Nem estünk-e abba a bűnbe, hogy az ilyen testvéreket nem az evangéliummal, hanem más eszközökkel akartuk az egyházhoz közelebb vonni? Milyen rettenetes, hogy éppen akkor kell erre rádöbbenünk, amikor már nem tudjuk az Igét akkora szabadsággal hirdetni, mint eddig, amikor népünk egyre nyilvánvalóbban vonódik el az evangéliumtól emberi gondolatok és világnézetek felé.

4. Népünk iránti következő feladatunk a *szeretetszolgálat* parancsának betöltése. A szeretetszolgálat feladata nem más, mint azokhoz is eljuttatni az élet fizikai javait és feltételeit, akik azok nélkül szűkölködnek, olyan intézkedéseket tenni és olyan intézményeket létesíteni, amelyek állandóbban is tudnak az egyházban és az egyház körül élők szükségsein segíteni. Az egyháznak kötelessége a benne vagy mellette élő egyes ember szükségében

segítséget nyújtani, de ebben nem merülhet ki szeretetszolgálat, hanem olyan közösségi lehetőségekről is kell gondoskodnia, amelyek egyszerre több szükségben levőnek tudnak segítséget nyújtani. Ez a parancs az alapja az egyház úgynevezett társadalmi, kulturális és gazdasági szolgálatának, amelyet a benne és körülötte élő nép érdekében el kell végeznie. Ezt a szolgálatot azonban nem szabad elszakítani Isten Igéjétől, az abból táplálkozó élő hittől és az egyház testétől. Az egyháznak ezt a hitéből következő szolgálatát sohasem szabad az egyházi élet központjába, az igehirdetés helyébe tenni és az egyháznak minden alakoskodást elkerülve, nyilván kell hirdetnie, hogy ez a külső szolgálat a szervesen következik Krisztus parancsából. A keresztyén vallás református, hitvallási értelemben nem zárható be a templomok négy fala közé, ez a vallás nem kultuszi vallás, vagy helyesebben az Istennek való engedelmesség által az egész életet istentiszteletté akarja tenni.

5. Minél erősebb egy nép között Isten népe, azaz az egyház, annál *fegyelmezettebbé* válik annak a népnek élete. Ezt a fegyelmezettebbé lételet az egyház kétféleképpen munkálja: szigorú *belső fegyelmet* gyakorol önmagán belül és tisztán és világosan *megtéli* a körülötte élő nép bűneit. Az egyháznak a maga belső rendjével, intézményével, fegyelmezettségével, híveinek összetartásával példát kell adnia minden más összetartás számára, tulajdonképpen az egyházból kellene minden más közösségbe kivinni az igazi összetartás erőt. Ma milyen szomorúan kell látnunk, hogy sok világi alakulat mennyivel alaposabb és szebb fegyelmenek a képét mutatja, mint az egyház. A több kenyér, nagyobb vagyon igazi erkölcsi alap, fegyelmezettség és áldozathozatal nélkül az egész népközösségnek nem boldogulását, hanem kárát szolgálja.

6. Végül jól kell látnunk, hogy nem tömegében, hanem *egyéneiben* kell a népet mássá tenni. Az egyház mindig kevés embert tud igazán megragadni, de ezt a kevés embert olyanná kell tennie, aki a saját maga körében a só, kovász és gyertya szerepét tölti be. Minden népnek azok az igazi megtartóerejű férfiai és női, akik az egyházban megtalált személyes hit alapján állva, kereszthordozás között is vállalják az egész nép közötti tanítói, diakonusi és bírói tisztelet. Elcsodálkozunk azon, hogy néha egy igazán keresztyén férfi vagy nő, miképpen tudott a maga korában olyan intézményeket alkotni vagy olyan példát mutatni, amelynek ereje ezeket tudott megtartani.

Nekünk hinnünk kell abban, hogy ma a népünkért senki sem tehet többet, mint az az egyházi szolga, aki a maga hivatását a legkomolyabb bibliai, hitvallási és theologiai elvek alapján rendezői, aki Isten küldésével megy a saját népe közé, hogy abban Isten kihívó és együtt tartó szavának legyen a trombitája. Nekünk hinnünk kell abban, hogy ha népünkben akármilyen kis számban is gyűlt ki Isten tulajdon népe, amelynek az evangélium

a gyönyörűsége és az Isten iránti engedelmesség az öröme, ez a nép mint mag, megtartó erőket tud a hitetlenek tömegei közé is kiárasztani. De nem szabad felednünk, hogy minél inkább az evangélium alapján teszünk valamit ezért a népért, annál inkább nem erre a világra, hanem Istenországára kell tekintetünk, de megmondotta Jézus: Keressétek először Istenországát és minden egyébek megadatnak néktek. Attól azonban óvakodjunk, hogy ezért a ráadásért szolgáljunk Istennek.

László Dezső.

Gyülekezet-e az iskola?

Az iskolába, különösen a középiskolába járó gyermekek istentiszteletlátogatásának, urvacsoravételének, konfirmációjának kérdésénél sokszor felmerült az a kérdés, helyes-e, hogy ezeknek a gyermekeknek külön istentiszteleteket tartunk, hogy nekik iskolai időbe eső úrvacsoraosztási alkalmakkor az iskolai istentiszteleten osztjuk ki az úri szent vacsorát s hogyan lehet megoldani azt a kérdést, hogy a gyermekek konfirmációi előkészítése és konfirmációja megfelelő módon történjék. Nem veszi-e ki a gyülekezeti közösségből ezeket az, ha külön istentiszteletet tartanak nekik, viszont, helyes-e őket a gyülekezeti, a felnőtt egyháztagok istentiszteletére vinni, helyes-e alkalmazkodni hozzájuk az ígéhirdetésben, a konfirmációi előkészítésben? Lapunk egyik múlt számában egyik lelkész a konfirmációról írva egyenesen a gyülekezeti közösségtől való „elszakításnak“ nevezi azt, hogy a középiskolás gyermekek ne a gyülekezetben, hanem vallásantitók által készíttesenek elő a konfirmációra és kérdeztessenek ki külön annak anyagából.

Ezt a kérdést nem lehet tisztán az ötletek, egymásnak egyformán szembeszegezhető szempontok és a parochusi jog homályos és sok visszaélést és sokszor a földolgotat elejtő magyarázata és érvényesítése alapján megoldani. Azért meg kell próbálni a kérdést alaposan és elvileg világitani meg.

1. Az első kérdés, amivel tisztába kell itt jönnünk az: mit értünk „gyülekezet“ alatt. Ennek a fogalomnak három értelme van. A bibliai szóhasználatot nézve azt látjuk, hogy a bibliában az ecclesia szó van sok helyen egyháznak, sok helyen gyülekezetnek fordítva. A biblia tehát nem tesz különbséget egyház, egyházközség és gyülekezet között, mindegyikre az ecclesia szót használja. Ha azonban megnézzük a helyeket, ahol ez előfordul, akkor már különbséget látunk. Nem szólva arról, hogy ez a kifejezés eredetileg politikai értelemben vett gyűlést jelentett „egyház“ értelmében fordul elő az Efez. 1:22-ben, ahol Kristsusról, mint az Egyház Fejéről beszél, az egyház nyilvánvalóan mint Krisztus teste, a láthatatlan Anyaszentegyház értelmében van megnevezve. A Csel. 20:28, az eféziusi véneknek adott parancsokban az egyházzal már mint olyan közösségről beszél, amelynek előjárói vannak, akiknek gondot kell viselniük az anyaszentegyház legeltetésére, ugyan-

ezen értelemben van használva Máté 16:18, I. Kor. 12:28 ban is. Van azután olyan eset, amikor az „ecclesia“ szó egy polgári községben fennálló gyülekezetet, egyházat jelent (Csel. 5:11, 8:1 stb.) a jeruzsálemi gyülekezetet, a judeai vagy acháji gyülekezeteket stb. Itr. szükségessé megfigyelnünk, hogy tehát az egyház szó használata ebben az értelemben megfelel annak, hogy az illető egyház tagjai egy földrajzilag meghatározott területen laknak, oda tartoznak, annak életében vesznek részt. Végül látunk olyan értelmét az „ecclesia“ szónak, ahol kisebb, időleges vagy állandó, de különálló gyülekezetéről beszél az ige. Így beszél Róm. 16:5 ben a Priscilla és Ákvila házában levő gyülekezetéről, aminél fel kell tennünk, hogy a Rómában levő keresztyének nemcsak egy helyen gyűltek össze, hanem a város különböző pontjain több helyen voltak gyülekezetek.

E bibliai szóhasználat szerinti értelem mellett ennek a kifejezésnek, hogy „gyülekezet“ van egy egyházalkotmányi értelme is, amit szintén meg kell vizsgálni. Egyházi Törvényünk talán csak egyetlen helyen használja ezt a szót, ott, ahol a választók gyülekezetéről beszél, egyébként mindenütt csak az „egyházközség“ kifejezést ismeri. Az előbbi esetben sem lehet azt mondani, hogy a használt „gyülekezet“ szó szabatos, mert egy ilyen fogalmat, amely nincs meghatározva egyházi jogilag, nem szabadna használni, csak az menti, hogy érezhető, milyen indokból teszi ezt, t. i. (II. tc. 44 §. c) pontjában, ki akarja fejezni azt, hogy a lelkész magajánlgatása nemcsak egyes választók előtt történt, de nem is kell, hogy a választó egyházközség egésze előtt történt legyen, hanem azoknak, akik a választók közül többen, egy adott helyen össze voltak gyülekezve. Másutt mindenütt vagy „egyházközséget“ mond (választó egyházközség), vagy „egyháztagokat“, vagy „választókat“ vagy — néhol — „híveket“. Lehet beszélni és vitatkozni arról, hogy az ET. ezen megnevezése helyes-e. Mindenesetre itt a törvény hű marad alapelvehez, hogy a törvénynek egyedüli feladata, hogy a szervezett, jogi formák között élő és keretek között működő alakulatot nevezze meg és ennek ügyeit szabályozza. Lehet ezt az elvet úgy is tekinteni, mint amely káros és helytelen, mert nem fejezi ki, hogy az egyházközség nemcsak jogi szerv, hanem elsősorban egy lelki közösség, de lehet úgy is nézni, mint lehetőséget: a törvény csak a jogi formákat van hivatva szabályozni, a gyülekezet életét és munkáját a lelkipásztor szabadon és lelkiismerete szerint intézi. A törvény tehát egyházközséget ismer, ennek vannak tagjai, és tisztviselői, előírja, hogy az egyháztagok kötelesek az egyházközség terheit hordozni, hogy a lelkészek felelősek kötelességeik teljesítéséért s csakis engedélyükkel szolgálhatnak szószkeiken mások. Az egyházi törvényekben semmi rendelkezés arra nézve, hogy a gyülekezeti istentiszteletek vagy összejövetelek hol tarthatók és hol nem, nincsen.

2. Van egy harmadik értelme is azonban ennek a szónak „gyülekezet“ és ez támaszkodva a bibliai szóhasználatra: a pásztori

szóhasználat. Ilyen értelemben gyülekezetnek kell hívunk azokat, akik az egyházközség tagjait alkotják, vagyis az egyházközséget nem a maga jogi és megszervezett formájában, hanem mint lelki közösséget, de egy gyülekezet kebelében is megkülönböztethetünk gyülekezeteket, amelyek ugyanazon egyházközség tagjaiból állhatnak ugyan össze, de mégsem foglalják azokat magukban. Lehetnek az ilyen gyülekezetnek tagjai olyanok is, akik nem tartoznak azon egyházközség tagjai közé, amilyen pl. egy konferencia alkalmával egy a templomba istentiszteletre összegyűlt gyülekezet, amely nagy, sőt esetleg legnagyobb részben más egyházközségek tagjaiból áll, de mégis egy helyi gyülekezettel együtt alkot egy gyülekezetet. Azt mondhatjuk tehát, hogy a gyülekezet szónak több értelmét különböztethetjük meg. Általánosságban gyülekezetnek nevezzük azok közösségét, akik Isten Igéje hallgatására Isten Lelke által összehívtak s akik Isten nevét a szentek közösségében segítségül hívják, mint olyan szépen mondja az I. Kor. 1: 2 ben Pál: „a maguk helyén és a mienken.” Bármely olyan gyülekezés és közösség tehát, ahol Isten Igéje szól s ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek a Krisztus nevében, gyülekezetnek nevezhető. A gyülekezet ezen általános fogalmának figyelmen kívül hagyásával nagyon sokat vesztenénk, eltekintve attól, hogy ez bibliaellenes is lenne. Ha ezt nem fogadnánk el, akkor Isten Igéjét csak egy bizonyos helyhez, alkalomhoz, bizonyos számú tagokhoz kellene kötnünk s jogosulatlannak kellene vallanunk azt, hogy valaki máshol, mint abban az egyházközségben, ahová tartozik, igét hallgasson. Ilyen értelemben gyülekezet a család, ahol Isten Igéjével foglalkoznak, a kórházi betegek közössége, akik az Igét hallgatják stb. Nyilvánvaló, hogy az ilyen értelemben vett gyülekezetet feloszlatni, benne a gyülekezeti közösséget a parochusi jogok hangoztatásával megölni, könnyelmű eljárás lenne.

A gyülekezet alatt kell értenünk azonban másik értelemben olyan speciális közösségeket, amelyek ugyan a helyi gyülekezetben helyezkednek el, de nem vonhatók mindenben az egyházközségi forma alá. Ilyen az egyházközségben a gyermekek gyülekezete, amelyek tagjai ugyan beletartoznak az egyházközségbe, de bizonyos speciális helyzet, életforma stb. következtében sajátos elbánásban kell hogy részesüljenek. Ilyen volt a genfi angol gyülekezet, amelynek számára Knox János a hitvallást, a Book of Common Order-t és a First Book of Discipline-t írta. Vannak olyan speciális gyülekezetalakulások, amelyeket nem lehet az általános formák közé sorolni s amelyek különleges elbánást, gondozást, igehirdetést követelnek. A szórványgyülekezetét nem lehet úgy kezelni, mint egy szervezett más gyülekezetet, a katonák lelki-gondozása abból a helyzetből kifolyólag, amelyben vannak, más igényeket támaszt, mint a többieké stb. Nem ismerni el azt, hogy vannak ilyen speciális igények és kívánalmak, sőt kötelezettségek a különböző gyülekezeti rétegek számára azt jelentené, hogy uniformizálni akarjuk a gyülekezetet és nem azt valljuk vele, hogy

az Ige mindenki számára ugyanaz, hanem hogy a prédikáció mindenki számára ugyanaz, vagyis az Igét azonosítjuk a prédikációval.

Végül a legzártabb értelemben a gyülekezet az egyházközségnek mint jogi szervezetnek a belső oldala, nem más, mint az, de másik tekintete annak. Ebben az értelemben a gyülekezet az tartozik, aki az egyházközség tagja és mindenki annak a gyülekezetnek a tagja, amelyet az egyházközsége alkot. Egyházi törvényünk rendelkezik afelől, hogy a gyülekezeti tagságot mindenki komolyan vegye, megállapítja, hogy mindenki a gyülekezete kereteit képező egyházközségben tartozik a terheket viselni, igénybe veheti a lelkész szolgálatát stb. és azt is, hogyha egyik helyről a másikra költözik, ott is be kell venni őt az illető egyházközség tagjául.

3 Most menjünk egy lépéssel tovább és kérdezzük meg, mi a gyülekezet kritériuma és milyen feladata van a gyülekezetben a tagoknak és a gyülekezeti tagokkal szemben a lelképásztornak? Láttuk, hogy nem egyszerűen és minden magyarázat nélkül lehet ezt a kifejezést: gyülekezet, alkalmazni, mert nemcsak egy értelme van. Számolnunk kell azzal, hogy a mai időben, mikor az igehirdetésnek az közelebb, hogy minél változatosabb alkalmakat keresve hirdesse az Igét, amikor a lelkek között nagyon sokféle különbség áll fenn, magának az igehirdetésnek az érdeke az, hogy minden lélekhez abban a formában és módon hirdesse Isten akaratát, amelyben az az illető lélek van. Ez tulajdonképp mindig is megvolt, hiszen az újszövetségi iratokból lehet látni, milyen más-képen beszélt Pál Athénben, Korinthusban, mint Jeruzsálemben a zsidóknak, másképp ír Filemonnak, mint Timótheusnak stb. Csak olyan időben, mikor egységesek a lelkek, mellőzhető ez a kíváncsóság. A racionalizmus és liberalizmus öröksége az, hogy azt gondoljuk, hogy ami jó az egyiknek, jó a másiknak is, hogy mivel az igehirdetés tanítás, vagy bizonyos élmények felébresztése, ezt el lehet érni olyan közösségben, ahol együtt vannak mindnyájan a gyülekezet tagjai. Ma a legtöbb lelképásztor érzi, hogy más és más problémákkal küzdenek a gyülekezet tagjai, tehát az igehirdetésnek, a gyülekezeti istentisztelet egységes alkalmait megtartva is, különféle és különböző módjait kell felkeresni. Azért tartanak vasárnapi iskolát, gyermekistentiszteletet, bibliórákat stb. Vannak olyan életformák, amelyekben a gyülekezeti istentisztelet tekintetében is kénytelenek vagyunk különbséget tenni, bár igyekezni kell a gyülekezeti közösség megóvására, mégis el kell látnunk az illető lelkek sajátos szükségseit.

Szükséges, hogy az egyház minden tagja egy helyi gyülekezetben éljen és abba kapcsolódjék bele, annak szükségét lássa meg s hogy felelősséget érezzen azokkal szemben. A leghelyesebb az, ha mindenki abba a templomba jár, ahová tartozik s nem református felfogás az, — bár sokszor érthető és esetleg igazolható — ha valaki egyéb szempontokból más igehirdetőt hallgat és nem a saját gyülekezetét. Más oldalról azonban nem hagyhatjuk

figyelmen kívül, hogy a lelkipásztornak is kötelessége a gyülekezet tagjaihoz alkalmazkodni, idejüket, körülményeiket, nehézségeiket tekintetbe venni. Mikor egy lelkipásztor azt mondja, hogy ő nem megy ki egy külső telepre istentiszteletet tartani, mert jöjjenek be onnan a hivek s ha nem jönnek be, az az Ige utáni vágy hiányát bizonyítja, akkor ő meg ezzel azt bizonyítja be, hogy nem méltó az Ige hirdetésére, mert nem akarja elvinni az Igét másokhoz. Könnyű lett volna Pál apostolnak zsinagógát nyitni Jeruzsálemben s azt izenni Korinthusba, hogy aki akarja hallani, jöjjön ide. Vagyis, a parochusi jog tulajdonképen kötelezettség is s ha van szabadsága az ige hirdetésének, van szabadsága az igehallgatásnak is. Zsarnokság és az ige elleni vétség tehát az, ha a lelkész azt követeli meg, hogy minden körülmények között csak őt hallgassák, ha ahelyett, hogy utánamenne annak a 90 nek, amely sehol se hallgatja az Igét, azzal tölti az időt, hogy ostromozza és piszkálja azt a 3-at, akik nem épen az ő templomába járnak. Az ige hallgatása szabadsága megköveteli, hogy a hívőnek joga legyen azt hallgatni, annak a szolgálatát venni igénybe, akit akar, mert amint a leggyaribb szolga ajkáról is Isten Igéje hangzik, úgy senki sem mondhatja, hogy csak az ő ajkáról hangzik az Ige.

4. Ha most ezek alapján megnézzük az iskolai gyülekezet kérdését, akkor a következőket látjuk. Nem vonható kétségbe, hogy az iskola gyülekezetnek tekintendő, mert abban a gyermekek egy bizonyos életrend és nevelési forma keretei között élnek, sőt szükséges, hogy gyülekezetnek tekintessék, mert különben a lelkésznek kellene benne mindent csinálni a tanítástól kezdve az istentiszteletekig. Maga az a tény, hogy ott kiskorú egyháztagok vannak, akik számára az egyház külön intézményt tart fenn, követeli ennek elfogadását. Bizonyos, hogy az iskola növendékei tagjai egy tágabb értelemben vett gyülekezetnek, annak, amelyet a saját egyházközösségük keretei foglalnak magukban s ennek a gyülekezetnek a tudatában, szolgálatára nevelendők és közösségében megtartandók. Mivel azonban társaikkal együtt, nem mint egy közömbös és kapcsolatot nem jelentő intézetben, hanem mint keresztyén közösségben élnek, ez a közösség szintén gyülekezetet képez, amelyben a keresztyén életük számára a szükséges ige hirdetést meg kell adni. Ezért nem ismerhetjük el mi a tanítót csupán tanítónak, aki Isten Igéje szempontjából közömbös, külső formák által meghatározott vezetést ad a gyermekeknek, hanem doktoroknak tartjuk őket, akik a gyermekeket Isten Igéje szerint nevelik és vezetik s nekik még a tanítás által is az Ige parancsára utalnak.

Van most olyan iskola, ahol a gyermekek egy egyházközösség kebelébe tartoznak, ilyen az egyházközösség elemi iskolája. Itt is szükséges, hogy az iskola gyülekezeti életet éljen, tehát az ige hirdetéséről a gyermekek számára saját maga gondoskodik, ne legyenek előtte idegenek a vasárnapi iskola, gyermekistentisztelet, a gyermekek templombavitele stb. Van azonban olyan iskola, amelynek tanulói más gyülekezetből jönnek egészen, vagy legnagyobb rész-

ben. Számot kell vetni azzal, hogy az ilyen középiskolák, a maguk zárt rendje és tanulmányi körülményei miatt; szintén önálló gyülekezetnek tekintendők. Tanulóik más gyülekezetek tagjai s még ha a helyi gyülekezethez tartoznak is, iskolai nevelésük sajátos voltánál fogva bizonyos pontokon ki vannak véve abból a gyülekezetből. A helyi gyülekezet, a fenti okok miatt nem is vállalhatja azok lelkigondozása ellátását, a más gyülekezetből valók pedig nem is tartoznak hozzá. Az a rendelkezése a törvénynek, hogy valaki hat heti lakás után azon egyházközség tagjává válik, nem vonatkozhatik gyermekekre, csak az egyház önjogú tagjaira s ez nem is lelki, hanem jogi szempontból való tagságot jelent. Kétségtelen, hogy a helyi gyülekezet köteles gondoskodni arról, hogy gyermekei, akik időlegesen az iskolai lelkigondozás és ígéhirdetés körébe tartoznak, magától a gyülekezettől ne szakadjanak el. Ez azonban nem úgy történik, hogy kiszakítjuk őket az iskolai nevelés közösségéből, hanem úgy, hogy a lelkész személyes felügyelete, gondozása és a családi nevelés útján kapcsoljuk őket a maguk gyülekezetéhez. Senki még, aki ilyen gondozásban részesült, az iskola hatására nem szakadt el a gyülekezettől, csak akkor, ha a lelkész s a gyülekezet csak siránkozni tudott és vádolni, hogy az iskola elszakítja, de semmit a családi nevelés útján való odakapcsolásért nem tett.

Az iskola, mint gyülekezet, kell hogy a gyermekeket, mint akik gyülekezeti közösségben élnek — abban kell éljenek, hiszen nem volna keresztyén iskola, ha nem volna közöttük keresztyén közösség — az ige hirdetésével ellátva és pedig olyan módon, ahogyan az az ő életformájuknak megfelel, fel kell készítsse a konfirmációra és ellátva az úrvacsorával. Mivel azonban az iskola kell hogy tudja, hogy az ő hivatása a gyermekek keresztyén nevelésében csak ideiglenes, alkalmat kell adnia arra, hogy a tanulók a gyülekezet tágabb közösségét is megérezzék, ezért alkalmat kell adni arra, hogy a gyülekezeti istentiszteleten résztvegyenek időnként, hogy az úrvacsorai közösségben részesüljenek s hogy a konfirmáció ünnepsége maga a gyülekezetben folyék le. Az előkészítés, mint sokkal zártabb s az iskolai neveléshez szükséges cselekvény és a kikérdezés, mint amely nem gyülekezeti aktus, hiszen a gyülekezetben is néhol egészen felületes, zajos, forgalmas tömegekkel tele templomokban folyik le, az iskolában kell hogy történjék. De a gyülekezetnek s a lelképásztornak annál nagyobb feladata azután az, hogy a konfirmált gyermekeket igazán bevonja a gyülekezet életébe. Ha ezt nem teszi, ha a saját maga által előkészített és konfirmált gyermekek között maga nem végez munkát, ha az iskolába nem járó gyermekekkel nem törődik, akkor nincs joga kifogásolni azt, hogy az iskola miért tart külön konfirmációi előkészítőt, mert abba a hibába esik, amit Jézus kárhoztat a farizeusoknál, hogy megkerülik a földet, hogy egy embert megtérítsenek s azután nem törődnek vele.

I. L.

Sámuel Aladár.

Mikor tíz évvel ezelőtt örökre eltávozott körünkben, fájó szívvel írta róla Tavasz Sándor: „Sámuel Aladár, Bod Péter történetírója és Bod Péter szellemének egyik késői, de kiváltságos örököse, balavásári református lelkész hazatért a mennyei Atyához. Az erdélyi református anyaszentegyház egyik legkülönb lelkipásztorát, a magyar irodalomtörténetírás egyik kiváló munkását vesztelte el benne. Irodalmi munkássága különösen méltóvá teszi arra, hogy életével és munkásságával közelebbről megismerkedjünk s azt az utókor számára feljegyezzük.“ „Távol könyvtáraktól, levéltáraktól, nagy áldozatokkal és nagy odaadással, szorgalommal mennyit dolgozott. Élete utolsó napjáig tele volt kutatási kedvvel, a tudományos historiai munkásságra való készséggel. Tisztelettel és csodálkozással állottunk meg személye előtt mindvégig, hogy meg tudta őrizni szűkebb erdélyi multunk története iránti érzékét, mekkora részlettudással rendelkezett és mekkora készséggel tudta a tudományos dolgozás módszerét használni és alkalmazni.“¹

Ma már tíz esztendő távlatából pillanthatunk vissza Sámuel Aladár nemes életére és kegyelettel újítjuk fel megdicsőült lelkipásztor testvérünk áldott emlékezetét. De ma is csak azt mondhatjuk róla, hogy amíg élt, egyik színe és büszkesége volt lelkészi karunknak. Írói és tudományos munkássága elismert és tisztelt nevet szerzett neki nemcsak lelkésztársai, hanem a magyar tudományos körök előtt is. Lelkipásztori és egyházi közéleti kiváló munkássága, puritán élete, szilárd, határozott jelleme felemelő példát mutat mindenkinek, különösen falun élő református lelkipásztornak.

Nagyenyeden született 1869 március 1-én. Szülei: Sámuel János és Metzner Lujza, nagyenyedi egyszereű polgárok voltak. Szüleit nagyon korán elveszítette és a korai árvaság már gyermekkorában megtanította küzdeni, nélkülözéseket szenvedni, de bizonyára ez a küzdelem acélozta úgy meg lelkének erejét, hogy későbbi életében semmiféle nehézségtől vissza nem riadott és győzedelmeskedni tudott a legnagyobb akadályok felett. A gimnáziumban és a theológián, melyeket a nagyenyedi Bethlen főisko-

¹ Tavasz Sándor. Ref. Szemle. 1926. 181 l.

lában végzett el, a kollégium édesanyai segítsége mellett, saját erején tartotta fenn magát. Tanárok, szülők szívesen bízták rá a tanítványokat, mert tudták, hogy nála lelkiismeretesebb, alaposabb és hűségesebb priváttanítót nem lehetett volna találni. Kiváló és mintaszerű szorgalma, alapossága, példás magaviselete és komolysága becsültté tették tanárai és tanuló társai előtt és szép jövőt jósoltak a törekvő ifjúnak, akinek a tudományok művelése iránt való hajlama már tanuló korában jelentkezett. Még csak theologus volt, midőn a Fővárosi Lapokban megjelentek sokat ígérő első dolgozatai: „Gróf Desewffy József és a nyelvújítás” 1890. „A nagyenyedi Magyar Társaság” 1891. „Egy nagy ember házassága” 1892.

A teológiát 1892-ben kiváló eredménnyel elvégezte; ugyanazon év szeptember 2-án tette le az I. lelkész-képesítő vizsgát. Ezután egy évig, segédlelkészi jelleggel, seniora volt a Bethlen-kollégiumnak. A következő 1893. évi szeptember 3-án, szintén kiváló eredménnyel, letette a II. lelkész-képesítő vizsgát és a kollégiumtól búcsút véve, november 28-án — nagybátyja, Sámuel József nagykendi lelkész ajánlatára — Kiskendre ment helyettes lelkésznek, hol egy évig mint lelkész és tanító nagy szorgalommal és szép eredménnyel végezte kötelességét. Még kollégiumi senioraként írt a „Hegedüs Sámuel, mint esztétikus” és „Hegedüs Sámuel, mint moralista” című dolgozatait, melyek a Protestáns Közlönyben jelentek meg 1893-ban.

1894-ben a nyáradselyei gyülekezet választotta meg lelképásztorának. November 23-án foglalta el itteni állását, honnan hat és fél évi buzgó szolgálat után a balavásári egyház hívta el pásztorául.

1901. május 23-án költözött Balavásárra és ott szolgált 25 éven át, egészen haláláig.

Még selyei papsága előtt írta meg *Hegedüs Sámuel életrajzát* (Protestáns Közlöny, 1894), de irodalmi működésének java-része selyi papságának idejére esik. Ekkor írta „Egy kép a múltból” című 91. számú Koszorúfüzetet. „A selyei ref. egyház múltjából” (Prot. Közlöny, 1895), „Herepei Ádám” (U. o. 1895). „A selyei ref. egyház története” (Erd. Prot. Lap 1898, 1899). „Adalékok Kovács József nagyenyedi tanár életrajzához” (U. o. 1899) és itt írta meg fő művét: „Felsőcsernátoni Bod Péter élete és művei” címen, melyet a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság adott ki 1899. évben.

Innen kezdve 11 éven át szünetel irodalmi munkássága. 1910-ben jelent meg Dicsőszentmártonban „Ref. vallásoktatás alapvonalai” címen, a kisküküllői egyházmegye kiadásában, ref. vallás-tani kézikönyve.

Sámuel Aladár balavásári lelkészi szolgálata alatt munkásságát gyülekezetének és az egyházi közéletnek szentelte elsősorban. Fáradhatatlanul és szüntelen munkálkodik, példaadó buzgósággal

éplti gyülekezetét úgy külsőleg, mint belső életében. 1902-ben 156 aranykorona költséggel kijavíttatja a templomot, 1909-ben a toronyt új feljáró lépcsővel látja el, ami 518 aranykoronába került. 1914-ben 5097 korona kiadással a templomot kívül és belül gyönyörűen megrenováltatja. 1915-ben új harangszéket készíttet 324-korona költséggel. Az orgonát két ízben javíttatja meg és ő fizette ki 1904-ben az orgona vásárlásából 1885 óta fennállott 400 forint adósságot. 1918-ban, midőn a vihar a torony tetőzetét lesodorta, 30.000 korona költséggel egészen új toronytetőzetet készíttetett.

1906-ban építtette fel 10 000 aranykorona költséggel a szép, díszes, modern papilakot, 1909-ben készíttette a hatalmas kölépcsőt a papilakhoz 335 korona kiadással, 1915-ben javíttatja a papilakot 144 korona költséggel, 1909-ben gazdasági épületet építtetett 589 korona és 1910-ben a kútiát építtette újra 136 korona költséggel.

1922-ben két tantermes iskolát építtetett 50 000 lei kiadással, 1924-ben két új harangot szereztetett be 100.000 lei értékben. Ezekon kívül még számos apróbb építkezéseket, javításokat végeztetett. És mindezeket az építkezési kiadásokat, mivel az egyház ezekre a célokra külön jövedelemmel nem rendelkezett, a hívek rovataiból kellett fedeznie. Nehéz és súlyos küzdelmek sorozatát jelentették ezek a derék lelkipásztor számára, de le tudott győzni minden akadályt, el tudott némlítani minden zúgolódást, megtudta valósítani minden tervét és a hívek áldozatkészségét egyházukért nemcsak felserkentette, de ében is tartotta egészen haláláig. Az egyház anyagi és gazdasági életében példás rendet és takarékoságot teremtett és ezáltal egyházközségét rendezett viszonyok közé juttatta. Csakis így lehetett a balavásári egyházközségnek, vezetése alatt, ennyi építkezést elvégeznie.

Gyülekezetében temetkezési egyletet szervezett, amely az összes egyházi egyesületek feloszlataiság fennállott és szép segílyt nyújtott az elhunyt tagok hátramaradottainak.

De amint egyházát külsőleg folytonosan építette, javította, éppen ilyen lankadatlan buzgósággal építette gyülekezetét belsőleg is. Lelkipásztorfarsai között alig volt nála alaposabb és lelkiismeretesebb igehirdető. Soha készületlenül vagy hiányosan készülve nem ment a templomba. Éppen ilyen alapos és lelkiismeretes volt vallástaniói munkássága. Mikor nem talált megfelelő vallástankönyvet, újat írt elsősorban a saját használatára és átdolgozta, szintén saját maga és tanítványai részére, Nagy Péter konfirmációi kátéját. Folytonosan foglalkozott az ifjúsággal, egészen rendszeres nevelői munkát végzett közöttük és így nevelte a felnőttek hit és vallásos életét a templomon kívül gyakran és rendszeresen tartott vallásos összejövetelekben. A vallásos estélyeket mindjárt kezdetben bevezette és csak a háború ideje alatt szüneteltette. Már a háború előtt, több mint egy évtizeddel, a saját és a szomszédos gyülekezetekben, azoknak pásztoraival és tanítóival társulva, be-

vezette a csoportosan és gyülekezetekként felállva tartott vallásos estélyeket és ezeket a háború után, mihelyt a vallásos összejövetelek megtartása lehetővé vált, megint felújította.

Személyiségének és munkás életének hatása gyülekezetére és hiveinek életére külső jelekben is látható, de munkásságának igazi eredménye és sikere a testi szemek elől el van rejtve. Személyiségének bélyegét észrevétlenül és láthatatlanul nyomta rá gyülekezetére és tovább fog élni annak jellemében, lelkiismeretében, hitében és Krisztus iránti való hűségében és munkásságában.

Balavásári lelkipásztorsága idejében írta meg „*A ref. lelkész a XVII. században*“, (Prot. Szemle 1918.), „*Küküllővármegye ref. népének temetkezési szokásai*“ (Ethnografia 1918) és *Köpeczi Bodosi Sámuel élete és műve*“ (Ref. Szemle 1926) című dolgozatait. Utóbbi halála után jelent meg és a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaságban tartott székfoglalója volt. Kéziratban maradt „*Gileádti Balzsam*“ című imádságos könyve.

Sámuel Aladárt, alighogy a küküllői egyházmegye kötelékébe belépett, a következő év január 1-től kezdve megválasztották számvevőnek, aljegyzőnek, egyházmegyei tanácsosnak és egyházkerületi közgyűlési képviselőnek. Szép elismerése volt ez eddig kifejtett munkásságának. És ő hálás szívvel, örömmel fogadta a kitüntetést. Hiszen ez nemcsak elismerés, hanem egy szép jövődönök ígérete és reménysége volt számára. Hamar be is bizonyította, hogy nem méltatlan embert ért ez a megilszteltetés. Írói tollát is féltetette hosszabb időre, hogy egészen közéleti megbízatásának szentelje magát. És ezzel követte el az első ballépést. Írói tollának köszönhette megbecsültetését. Kár volt, hogy ehhez közéleti szolgálatok miatt huzamosabb ideig hűtlenné vált. Ez meg is bosszulta magát. Mikor a közéleti szereplése és munkásság fájdalmakat, csalódásokat és mellőzést eredményezett, akkor visszatért írói tollához, de már keveset dolgozhatott, mert az életalkonya korán elközlelt.

Megválasztása után rövid idő alatt az erélyes, szigorú és alapos számvevő hatalmas tényező lett az egyházmegye közéletében. Pedáns volt és a formákhoz, határidőkhöz keményen ragaszkodott. Az egyházközségek vagyonkezelésében semmi gondatlanságot, felületességet, hazugságot meg nem tűrt. Ahol a legcsekélyebb hibát, mulasztást, szabálytalanságot látott vagy sejtett, ott nyomban lecsapott kemény és határozott erélyével. Egyetlen dolgot sem engedett ki kezei közül, míg teljes világossággal nem tisztázta azt. Különösen a vizitációkon volt szigorú és részre-hajthatatlan vizsgáló, úgy, hogy neve rendre félelmetessé kezdett válni és abba a gyanuba került paptársai előtt, hogy sikerei elragadták és hivatalának hatalommal való kezelésében öröme telik.

Az egyházkerület is korán felismerte benne az alapos, értékes munkást és szorgalmát, tehetségét igénybe vette. Bizottságokba választotta be, melyekben a nehezebb munkát többnyire ő végezte.

Az egyetemes konvent adócsökkentési bizottságába küldöttségi elnöknek nevezte ki.

Két cikluson át viselte a számvevői tisztséget. Azután az egyházmegyei közgyűlés 1912 január 1-től jegyzőnek választotta meg. Ugyanazon közgyűlés az esperesi tisztségre Nemes Árpádot választotta. Azonban az igazgatótanács Nemes Árpád megválasztását azonnal megsemmisítette, új választást rendelt el, melyből Nemes Árpádot kizárta, Sámuel Aladárt azonban főjegyzői állásában megerősítette. Az új esperes megválasztásáig és tisztségébe lépéséig Sámuel Aladár, mint h. esperes hónapokon át kormányozta az egyházmegyét. Ekkor egészen természetesnek és bizonyosnak is vette, hogy ő következik az esperesi állásra. Így látták ezt fent a kerületben is. Azonban az esperesválasztáson még sem vett részt. A választási propaganda során egy, az ő érzékeny önérzetét súlyosabban érintő kellemetlensége miatt a választást közvetlenül megelőzőleg tartott tanácsulésen főjegyzői állásáról lemondott és szokott keménységével jelentette ki, hogy az esperesi állásra nem reflektál. De ekkor már tudta, hogy az esperesválasztáson többségre nem számíthat. A közgyűlés, főképen a főispánfőgondnok és a tekintélyesebb világi közgyűlési tagok erőteljes propagandája következtében Hegyi Károly dicsőszentmártoni lelkeszt választotta meg esperesnek. Sámuel Aladár a főjegyzői állásáról történt lemondását azonban báró Kemény Ákos és dr. Boér Elek főgondnok, főkép id. Nagy Domokos volt esperes felszólalására és közbelépésére, az egész közgyűlés kérésére nagynehezen mégis visszavonta.

(Folytatjuk.)

Dr. Illyés Géza.

Nagy Sándor Béla: A ref. istentisztelet Kálvin felfogása szerint.

Theol. tanulmányok 51. sz., Debrecen 1937. 147. lex. okr. lap.

Ez a könyv, amely a Theol. Szemlében is megjelent, mint az 1937. aratási szám pólfüzete, igazán alapos és szép ismertetését adja Kálvin liturgikai felfogásának. A szerző először a Kálvin liturgikai felfogása *kialakuldsával* foglalkozik, megemlítve azokat az előzményeket, amelyek a róm. kath. egyház állapotában a reformációt kihívták, s amelyek a reformáció többi ágában, Luther, Bucer, Farel, Megander munkáiban előzték meg a Kálvin munkásságát s számba veszi azokat a hatásokat, amelyeket Kálvin ezekről átvett, hangsúlyozva, hogy e hatásokat azonban Kálvin a saját reformátori személyisége szerint dolgozta fel.

A mű második főrésze a Kálvin liturgikai felfogása *elvi alapjait* keresi. Beszél először az istentisztelet *fogalmáról*, vázolja, hogy Kálvin az igaz istentisztelet előfeltételül az istenfélelmet állítja oda, még ez előtt Isten szeretetét, kifejezésül pedig a kegyes életet. Isten helyes ismerete is szükséges az istentisztelet igaz voltához. Majd az istentisztelet *lehetőségéről* szól, melynek három tényezőjét sorolja fel: a Szentlélek, az emberi lélek és az Ige, emellett szükséges hozzá az őszinteség és a szabadság. *Szükségessé* teszi az istentiszteletet az, hogy Isten akarja, hogy őt tiszteljük, ez tehát nem a mi akaratunktól függ, mert Istené vagyunk s a Sátán ellen a Szentlélek tüzének ébresztésével tudunk küzdeni. Az istentisztelet *célja* Isten szolgálata, amely emberileg a mi tökéletesedésünkre vezet, s így a mi épülésünkre és Isten gyermekei összekapcsolására. Most az istentisztelet *megjelenési formájáról* beszél, megkülönböztetve itt a par excellence istentiszteleteket (külső cselekményeket), amilyen a *magános* istentisztelet és a közösségi kultusz. Előbbiről szólva, igen szép hivatkozásokot közöl Kálvin leveleiből, melyek mutatják, milyen fontosnak tartotta Kálvin a magános igelovasást és imádkozást. A *közösségi* kultusz formái: a *családi* istentisztelet, ahol az apa, mint liturgus vezeti a szolgálatot és a *nyilvános* istentisztelet, amelyeket naponta, vasárnapokon s rendkívüli alkalmakkor tartanak s amelyeknek méltósággal s a hívék testvéri közösségében kell folyniok. A külső formákon kívül a megszentelt *emberi élet* is istentisztelet, az Istennek való engedelmesség, szolgálat, felelősségérzet, Isten dicsőségére való élet ereje és vigasztalása Isten tisztelete egyik formája.

A harmadik főrész, a munka kétharmadrésze foglalkozik azzal, hogy ezek az elvi előírások hogyan törvényesítendőek s hogy érvényesültek a *gyakorlati megvalósításban*. Itt a szerző a liturgikai tudomány egész problematikáját feldolgozza s minden kérdésben részletesen ismerteti a Kálvin álláspontját.

Először a *liturgikus személyekről* beszél, felsorolja a Kálvin által elismert négy rendjét a tisztségeknek s főleg a lelkipásztori tisztséghez fűződő feladatokat ismertetve szól a liturgus belső és külső elhívásáról s a liturgus keresztyén személyiségéről. Majd a *liturgikus cselekmények* ismertetésére megy át s itt a nyilvános istentisztelet alkotórészeiről, annak sorrendjéről, az igehirdetésről, az igehirdetés nyelvéről, a confessorról és absolutióról, az imádságról, az egyházi énekekről és zenéről, adakozásról beszél, mindenütt alaposan ismertetve a Kálvin ezekről szóló véleményét. Azután a sakramentáliák, a keresztség, úrvacsora, majd a rendkívüli istentiszteleti alkalmak (katechi-

záció, kirekesztés és visszafogadás, beteglátogatás, temetés, házasságkötés) következnek. Szól még a liturgikus cselekmények *idejéről, helyéről* és azok *eszközéről*, végül a *ceremóniák és szokások* címen a kultusszal kapcsolatos mozdulatokról, térdelés, a kéz összekulcsolása stb. és a liturgikai cselekmények *rendjéről*. Ugyan e fejezet végén a Kálvin liturgikai felfogása hatásait veszi számba, a különböző országokban.

A befejezésben abban összegezi az eredményt, hogy a Kálvin istentiszteletről alkotott felfogása központi gondolata: Isten dicsősége szolgálata. Jellemei a biblikusság, a józan konzervativizmusra, a szellemiségre való törekvés. Hátrányos oldalnak találja Kálvinnál, hogy az apróbb kérdésekben engedékeny s ez az oka, hogy a református egyházban nincs liturgikai egység.

Mindenesetre el kell ismernünk, hogy a szerző ezzel a munkával igen jelentős szolgálatot tett, különösen hálásak lehettünk neki azért, hogy Kálvin gondolatait egységes rendszerben állította elénk, és pedig olyan gazdag anyagból, hogy az Intitución kívül kommentárait és leveleit is feldolgozta. Kálvin művein kívül alig is hivatkozik más forrásra s ebben igaza is van, mert a magyarázó művek, ha nem elsőrangúak, gyakran inkább félrevezetnek. Van azonban itt egy gondolat, amit fel kell veznünk. Amilyen örvendetes és szükséges, hogy a Kálvin theol. tanítása különböző oldalait az utóbbi időben rendszeresen igyekeznek feldolgozni (jelen munkán kívül még Patay Lajos: Kálvin valláspedagógiája c. dolgozatára utalok), épen annyira tekintetbe kell vennünk azt, hogy Kálvin nem olyan theol. rendszerben dolgozott, mint amilyent utána, főleg a tudományos rendszer alapjait megadó filozófiai követelmények előírtak és kiképeztek. Kálvin tanítását nem lehet egy olyan rendszerbe beosztani, amilyen ma egy theol. disciplina rendszere, mert annak az lesz a következménye, hogy ez a tanítás megmerevedik, egy olyan organizmussá válik, amely lassanként idejét mulja. Kálvin nemcsak theologus volt, a szó szaktudós-értelmében, hanem reformátor, akinek minden szava, bár a saját korában szólott, alapvető és lényegbevágó marad mindig, és irámagyarázó volt, akit nem lehet félretenni, mint egy rendszeralkotó theologust, hanem akinek az irámagyarázatból telt ki egész tanítása s ezért időtálló. Mint reformátor s mint irámagyarázó — a két minőség szoros kapcsolatban van — nem kíván önmagának abszolút tehintélyt, de követeli azt az írásnak, melynek alapján áll.

Innen van, hogy a szerző is, mikor Kálvin liturgikai felfogását ismerteti, kénytelen nem egy esetben túlmenni azon és szélesebb körű kérdésekre is kiterjeszkedni, mint pl. az egyházi tisztségek, az egyházi fegyelmezés már nemcsak liturgikai jellegű kérdései magyarázata stb. Ez mutatja, hogy nem lehet csak egy Kálvin liturgikájával foglalkozó művet írni, — ahogy meg lehetne írni egy modern theologus liturgikáját — a Kálvin egész tanítása nélkül.

Az egész munkán át látszik, hogy a szerző egészen bele tudta élni magát a Kálvin tanításába és helyesen és hitelesen tolmácsolja is azt. Mégis vannak idegenszerűen s különösen Kálvinhoz mérve idegenszerűen hangzó egyes kifejezései és megállapításai, mikor egy-egy modern kifejezéssel vagy idézettel, néha csak elűtő, de máskor ellenkező gondolatmenetnek ad helyet. Az, hogy az istentisztelet a „kijelentés és imádság dialogusa” (89. l.), hogy a „jó prédikáció olyan háromszög alakú gúla, amelynek három alapszöglete a Biblia, az igehirdető és a gyülekezet, csúcspontja pedig Isten színe magasága” (72 l.) akármilyen igaz is lehet, olyan idézet, amely valahogy a Kálvin-idézetek közül, modernségénél és megfogalmazásánál fogva kirí. Hasonlóképp (a 172. lapon) „a lélek belső értékei”-ről beszélni anakronizmus gyanánt hat a Kálvin szavai után.

A szerző a Kálvin felfogása hátrányos oldalát abban látja, hogy túlságosan engedékeny volt Kálvin a kisebb jelentőségű kérdések megoldásánál s ennek rója fel azt, hogy nincs egységes ref. liturgia, bár elismeri, hogy ennek az engedékenységnél az volt az oka, hogy Kálvin az igaz, belső egységet akarta különösen hangsúlyozni (146. l.). Szerintünk nem bizonyos, hogy egy ilyen engedékenység mellett ma a ref. liturgia egysége és azonossága biztosítva volna a világon. Hiszen a hitvallás egysége sincs meg, noha

Kálvin ebben igazán nem volt engedékeny s még ott sincs meg, a hitvallásokban, mert a II. Helvét Hitvallás, a Heidelbergi Káté, a Genfi Káté és Westminsteri Katekizmus sem fedik teljesen egymást. Hát még hogy lenne ez a liturgiában. De talán nem is baj, mert inkább legyen a liturgia különböző, de köztük legyen olyan törekvés, amely, ha nem általánosan elfogadott is, de igyekszik megközelíteni a ref. liturgia igazi képét, mint legyen egy olyan egység, amely úgy jött létre, hogy itt is, ott is lealkudott, lefaragott valamit az igaziból. Az egység a ref. felfogás szerint olyan, amire törekedni, amiért küzdeni és dolgozni kell, nem olyan, ami készen van s ebben az Ige-szerzőségekre való törekvésben és ahhoz való folytonos alkalmazkodásban van az egyház református volta.

Még egyszer, csak hálásak lehetünk a szerzőnek gondos és alapos munkájáért.

Imre Lajos.

Bartha Tibor: Az Isten Igéje és igehirdetésünk.

Debrecen, 1938. Theol. Szemle kladdsa 61 lap.

A szerző munkájának alcímétől ezt írja: „Kísérlet a barthi theologia-homiletikai problémáinak megértésére“. A munka először a gy. theol. különösképen a homiletika kérdését vizsgálja a reformátori theológiát megelőző rendszerekben, alaposan, bár vázlatosan mutatva rá arra, hogyan lesz ezekben a homiletika alapkérdése mellékessé. Majd a homiletika három alapkérdése szerint ismerteti a reformátori theologia felfogását. Először arról beszél, mit tanít Barth az Igéről, mit az igehirdetés előfeltételéről és megalapozójáról, annak három formájáról (kijelentés, kanon, predikáció) az Ige lényegéről. Szépen foglalja össze itt különösen Barth Dogmatikája alapján a Barth nyilatkozatait s zárja azzal a gondolattal, hogy a Barth Igéről való felfogása mögött tulajdonképen egy filozofikus fogalom rejlik. Kár, hogy itt nem próbál rámutatni arra, hogy ha ez így van, ez a principiális tévedés hogyan megy át az egész rendszerbe, mert akkor ennek az egész homiletikai felfogáson, amit pedig a szerző elfogad, vagy legalább is kritikával nem illet — át kell vonulnia. A munka második része az Isten Igéje előtt álló emberről szól. Itt foglalkozik a theol. antropologia körüli vitával, amelyben Barth felfogása mellett foglal állást. Jó lett volna itt is utalni rá, hogy milyen érdek teszi ezt a kérdést épen az igehirdetés szempontjából fontosá és aktuálissá. A kérdés ismertetése, szintén vázlatosan ugyan, de áttekinthetően és világosan van megcsinálva, bár nincs tekintettel itt olyan munkákra, amelyek szintén világosabbá tennék a kérdést. A harmadik főkérdés az igehirdetés kérdése s az igehirdetés munkája. Itt rámutat azokra a kérdésekre, amelyek az Ige és igehirdető, az Ige és a gyülekezet, az igehirdetés eredménye és módszere tárgyában fennállanak s ismerteti Barth és a vele egy felfogást vallóknak (Thurneysen, főleg Trillhaas) gondolatait. Az összegezésben arra az eredményre jut, a Fezer ez irányú kritikáját is tekintetbe véve, hogy kiemeli Bartha-nak a prédikációra vonatkozó követelményét s saját gondolata gyanánt le- szögezi, hogy még hátra van, hogy: — amennyire jogosult egy ilyen alapokon álló új homiletikai munka követelése — meg kell szivlelni Schian figyelmeztetését az eddigi eredmények tekintetbevétele felől.

Az egész mű mindenütt megmarad „Kísérletnek a homiletikai problémák megértésére“, ugyanakkor azonban, mint minden ilyen fáradozás, többet is tesz, rámutat ezzel a valódi problémákra, amelyek az igehirdetés kérdése előtt állanak.

I. L.

Az Ifjú Erdély kiadóhivatalában kapható újdonságok:

Fócs Lajos: Páldák gyűjteménye. 1037 illusztrációnak (példázatnak) tígyesen csoportosított összeállítását tartalmazza ez a 320 oldalas könyv. Igen használható különösen lelkipásztorok, gyülekezeti munkát végzők munkájában. Ára 120 L.

Képpel és bibliai idézetekkel ellátott levélpapírajainkat mindenki figyelmébe ajánljuk. 18 féle klisével kül. Igével kaphatók e ünöm kivitelű levélpapírok. Áruk boritékkal 2 lej, bélelt boritékkal 2.50 lej.

Kálvin János: Magyarázata Pál apostolnak Timotheushoz írt leveleihez. Szabó András fordítása. — A Kálvin-kommentár emez I. köteté csak az „Ifjú Erdély“ útján szerzethető meg. Ára 120 lej.

Andrási Tivadar: Péter első levele 22 prédikációban. A kísértések, nehézségek közt hanyóddó keresztyén gyülekezethez írt levél igehirdetés alakjában való feldolgozását minden komoly igehirdető figyelmébe ajánljuk. A 128 oldalas könyv ára 100 lej.

Pálur Miklós: Egyházi beszédek című prédikációkat és temetési beszédeket tartalmazó köteté 120 lej.

László Dezső: Az anyaszontegyház élété és szolgálata c. könyv pár példányban még kapható. Ára 120 lej

Biró Mózes: Dr. Kecskeméthy István, mint az első magyar evangéliumi ifjúsági lapszerkesztő. A készülő nagy Kecskeméthy-kötet különlenyomata. Ára 15 lej.

Victor Gabriella: „Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket...“ Bibliai történetek gyermekek számára. 205 oldal; 15 gyönyörű, színes illusztrációval. Színes címlapképpel, kötve ára 180 lej.

Rider Haggard: A varázsló. Komoly keresztyén missziói könyv, lebilincselően érdekes fordulatokkal. 140 oldal. Ára 15 lej.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerületnek az Ifjú Erdély-nél kapható legújabb kiadványai:

Uray Sándor: Édesanyám imakönyve. Igen szép kiállítású, komoly és hitvallásos alapú, mindenki által használható kis imakönyv. A 104 oldalas imakönyv 10 lejbe kerül. Ugyanaz, egészen kicsi (6/8 cm.) alakban, finom vékony papíron (174 oldalon) 20 lej. — A kicsi alakú imakönyv egész vászonkötésben, arany rányomással 35 lej.

Az élő Kölcsey. (Ref. Ktár 54. sz.) Irták: Szentimrei Jenő, R. Berde Mária, Tabéry Géza, D. Olosz Lajos. A nagy költőméltatását és kis versgyűjteményt tartalmazó kötet ára: 10 lej.

Ajtay Béláné: Károlyi Zsuzsánna, Bethlen Gábor első felesége. (Ref. Ktár 55. sz.) Különösen asszonyaink kezébe adják oda e bibliás életű nagyasszony rövid életrajzát. Ára 2 lej.

Papp László: Tisztaságkövetők. Küzdelem egyházi életünk tisztaságáért a XVII. században. (Ref. Ktár 56. sz.) A „puritán mozgalom” és hatásai. Ára 4 lej.

Nagy József: Faj és vallás. A német vallási mozgalmak keresztyén kritikája. (Ref. Ktár 57. sz.) Mindenkit érdeklő kérdés ma a németországi keresztyénség helyzete. Világosabban látjuk ezt a fűzet elolvasása után. Ára 4 lej.

Sandhu Sundar Singh, Jézus Krisztus követe Indiában. Irtá: Max Schaerer, fordította Orth Győző. (Ref. Ktár 58. sz.) Sokan ismerik már nálunk is a nagy hindu misszionárius csodálatos életét és evangéliumi módon szemléltető példázatait. Eddig nehezen megszerezhető életrajza (mely igen alkalmas vallásos összejöveteleken való felolvasásra is) most 10 lejért megszerezhető. Mindenkinek melegen ajánljuk.

Legközelebb megjelenik:

Vallásos versek gyűjteménye. Berde Mária összeállításában, mintegy háromszáz oldalon tartalmazza e könyv a régi és új vallásos költészet legjobb darabjait, különös tekintettel az alkami versekre. Ára 60 lej. Előjegyzéseket elfogadunk.